

Vanhoja sukulaispiirteitä itämerensuomen ja permiläiskielten lauseopissa¹

ZINAIDA DUBROVINA ja VALENTINA LUDYKOVA

Suomalais-ugrialaisten kielten lauseopin vertaileva tutkimus ei ole vielä saanut osakseen riittävästi huomiota. Siitä johtuu, että monia samanlaisia ja samalähtöisiä ilmiöitä eri suomalais-ugrilaisissa kielissä tulkitaan eri lailla.

Tunnettua on, että *m*-tunnuksisia verbin nominaalimuotoja löytyy melkein kaikista suomalais-ugrilaisista kielistä ja että ne palautuvat suomalais-ugrilaiseen, jopa uralilaiseen kantakieleen. Mutta samanlaisista lauseopillisista rakenteista, joissa nämä muodot esiintyvät eri ryhmiin kuuluvissa suomalais-ugrilaisissa kielissä, ei tietääksemme ole vielä kaikkea sanottu.

Mainitsemme tässä esimerkkejä vain suomen ja komin kielestä; samat ilmiöt löytyvät helposti myös näiden lähimmistä sukukielistä. Sekä suomessa että komissa tunnetaan *m*-tunnuksiset partisiipit. Esim. *isäni lähettämä kirje* – *menam bat'en išteṃ pišme*, *isäni lähettämässä kirjeessä* – *menam bat'en išteṃ pišmejn*, *isäni lähettämistä kirjeistä* – *menam bat'en išteṃ pišmejasiš* jne. Suomessa adjektiiviattribuuttina oleva partisiippi kongruoi pääsanansa kanssa luvussa ja sijassa, komissa se on taipumattomana pääsanansa edellä.

Mutta komin kielen kieliopeissa partisiipeiksi katsotaan myös sellaiset *-em*- tunnuksiset verbin nominaalimuodot, jotka saavat tietyt sijapäätteet ja esiintyvät aivan toisenlaisissa lauseopillisissa tehtävissä. Tarkempi tutustuminen niihin osoittaa, että suomen *-ma-* (*-mä-*) tunnuksista 3. infinitiiviä vastaa komin kielessä *-em*- tunnuksinen infinitiivi ja että sen syntaktinen käyttö on samanlainen kuin suomen 3. infinitiivin. Kummassakin kielessä tällä infinitiivillä on kolme sisäpaikallissijaa ja näiden lisäksi suomessa adessiivi, abessiivi ja instruktiivi, komissa terminatiivi. Näille kaikille on tyypillistä adverbaalinen käyttö.

A. Tämän infinitiivin sisäiset paikallissijamuodot ovat Siron »suhdesään-

¹ Täydennetty versio esitelmästä, jonka kirjoittajat pitivät 6. kansainvälisessä fennogristikongressissa Syktyvkarissa 27. heinäkuuta 1985.

Vanhoja sukulaispiirteitä itämerensuomen ja permiläiskielten lauseopissa

nön» (1964: 28) alaisia: niiden tehtävä lauseessa riippuu siitä, onko niiden pääverbi intransitiivinen vai transitiivinen. Ne ilmaisevat joko intransitiivisen predikaattiverbin subjektin tai transitiivisen predikaattiverbin objektin toimintaa.

I. Intransitiivisen predikaattiverbin kanssa infinitiivin sisäpaikallissijat muodostavat verbaalisen liittopredikaatin. Infinitiivin ja pääverbin subjekti on sama. Merkityksensä mukaan kukin kolmesta sisäsijasta voi esiintyä vain tiettyjen semanttisten verbiryhmien ohella.

1. Infinitiivin tulosijalla ilmaistaan toimintaa, jota suorittamaan pääverbin subjekti ryhtyy, antautuu, syventyy. Infinitiivin pääverbeinä ovat sm. *ruveta*, *ryhtyä*, *antautua*, *syventyä*, *painautua*, *innostua* yms., kom. *boštćinj* 'ryhtyä, ruveta', *kućišnj* 'ryhtyä, ruveta', *šetćinj* 'ryhtyä, antautua', *vejnj* 'syventyä, vaipua' yms.:

Tyttö *ryhtyi* ahkerasti *opiskelemaan*.

Njvka *boštćis* šeļemsāņis *veļēdēme*.

Hän *antautui järjestelemään* huoneita.

Siję *vejis* žirjas *idralēme*.

Paavo *syventyi muistelemaan* menneitä.

Pavel *šetćis* vāzšę *kažtīlēme*.

Esim. Matti otti eväänsä esille ja *rupesi syömään* (Roine 10). Vasta omaan huoneeseen päästyään Martta *antautui itkemään* (Järnefelt VT 284). Miehet sytyttivät sikaarit ja *painautuivat puhelemaan* (Linnankoski 76). Seuraavina vuosina *innostui* Elli *lukemaan* (Aho II 48).

— — a sį bęrjn nın — — *boštćinj* strana pičkęssa ovmeš *kipeđeme* (Rotšev IG 87) = '— — mutta sen jälkeen [täytyy] jo ryhtyä kehittämään maan sisäistä taloutta'. Ta bęrjn i Afanašij Mironović šuis pramejžjika *kućišnj* šiktļiš istorijase *teđmalēme* (Izjurov SMO 51) = 'Sen jälkeen myös Afanasi Mironovič päätti ryhtyä perusteellisemmin tutkimaan kylän vaiheita'. Siję stavnas veļj *šetćema* *kivzēme* (Juhnin TB 91) = 'Hän kokonaan antautui kuuntelemaan'. No Mikulaj *ez šetćj* ni *juēme* — — (Juškov ALM 51) = 'Mutta Nikolai ei ruvennut edes juomaan — —'.

Tulosijamuotoa käytetään myös liikkumista, siirtymistä ja muuttamista merkitsevien verbien ohella: sm. *mennä*, *tulla*, *lähteä*, *saapua*, *muuttaa*, *rientää* yms., kom. *vužnj* 'siirtyä, muuttaa', *uškędćinj* 'rientää', *lećišnj* 'siirtyä, vaipua', *perņj* 'kaatua, muuttua joksikin', *perędćinj* 'kaatua, syventyä' yms.

Ensin niitettiin, sitten *siirryttiin haravoimaan*.

Pervoj *ićkisnj*, a sešša *vužisnj* *kurteņme*.

Poika *syventyi lukemaan* kirjaa.

Zonka *piřędćis* kniga *lįd'dēme*.

Esim. Antti lähti noutamaan Hyvärilästä tulitikkuja (Lassila 9). Väki oli juossut niitylle heiniä kokoamaan (Järnefelt VT 55). Juha riensi kaivolle tuoppia pesemään (Aho VII 146).

— — vešig *levteme ez uskedčiv* L'inajs (Juškov C 305) = '— — Liina ei edes ruvennut [oik. ei rientänyt] itkemään'. Samarin *uzeme nin leččjśis* (Juškov C 306) = 'Samarin vaipui jo uneen (oik. nukkumaan)'.

Suomessa ja komissa rakenne on täsmälleen samanlainen, mutta komin kielessä on tulosijainfinitiivin kanssa käytettäviä verbejä paljon vähemmän kuin suomessa. Suomen kielessähän 3. infinitiivin illatiivimuoto on eniten käytetty infinitiivi ja sen kanssa käytettäviä verbejä niin paljon, että niitä on mahdotonta laskea, mukana kun ovat kaikki liikeverbit, refleksiiviverbit, *-ahta-* (*-ähtä-*) johtimiset deskriptiiviverbit ja eräät muut määräiset verbi-ryhmät. Komissa suurin osa vastaavia verbejä esiintyy *-nj-* tunnuksisen infinitiivin ohella. Esim.

Menin hakemaan vettä.
Me muni va vajni.
Hän suostui tulemaan.
Siję seğlašitčis lokni.

Hän lupautui maksamaan.
Siję keşjis mintini.

Venäjän vaikutuksesta *-em-* infinitiivi on monessa tapauksessa väistynyt *-nj-* infinitiivin tieltä.

2. Infinitiivin erosijalla ilmaistaan toimintaa, jonka suorittamisesta joku pidättäytyy, kieltäytyy, pääsee, jota suorittamasta joku lakkaa. Infinitiivin pääverbeinä esiintyvät sm. *välttää, karttaa, kaihtaa, pidättyä, pidättäytyä, varoa, empiä, viipyä, arastella, kieltäytyä* yms., kom. *kuččjśni* 'pidättäytyä', *vižčjśni* 'varoa, pidättäytyä', *jandjśni* 'ujostella', *ponvi* 'pelätä', *pikšjini* ja *ętkazitčjini* 'kieltäytyä' yms.:

Simo *pidättäytyi nauramasta.*
Seme *kuččjśis šerektęmiš.*

Hän *varoi sanomasta.*
Siję *vižčjśis šuęmiš.*

Esim. Koetin *välttää kohtaamasta* häntä (NS). Mutta aamusella hän oli alakuloinen ja *karttoi katsomasta* ketään silmiin (Aho II 333). — — mutta minä *kartoin osoittamasta* mitään huomiota heidän hommiinsa (Sillanpää 17). — — niin Ojansuu kuin Donnerkin *kaihtavat viittaamasta* merelliseen seutuun — — alkukodin yhteydessä (Itkonen 28). Keskusteltiin vilkkaasti ja *varottiin puuttumasta* kieliasiaan (Linna I 122). En voinut *pidättäytyä* sitä *kysymästä* (Aho II 436). Vasili koetti *pidättyä nauramasta* (Meri 188). *Ei empienyt astumasta* aloittamaansa tietä loppuun asti (NS). Mooses *viipyi tulemasta* alas vuorelta (NS). Halme *kieltäytyi nauttimasta* lääkkeitä (Linna II 324).

S'eme murtsa *kuččjśis šerektęmiš* (Juhnin AL 326) = 'Simo vaivoin pidät-

Vanhoja sukulaispiirteitä itämerensuomen ja permiläiskielten lauseopissa

täytyi nauramasta'. Tjdale, siję mij vjnsjs žę *kutčjśis* goraa *berdžęmjs* (Fjodorov KP 106) = 'Nähtävästi hän kaikin voimin pidättäytyi ääneen itkemästä'. — — Ardaljon — — *vižčjśis* na *šųęmjs* Turdo Mišekali, med terjęn suvtis (Juškov C 340) = '— — Ardaljon — — varoi sanomasta Turdo Miškalle, että tämä asettuisi erilleen'. Lovuškin ez lįstlj šjaśnj, *vižčjśis* sijęs *torkęmjs* (Juškov C 326) = 'Lavuškin ei uskaltanut puhutella, varoi häiritsemästä häntä'. Siję, tjdale, *jandjśis* tatęę *piřęmjs* (Toropov SLM 70) = 'Nähtävästi hän pidättäytyi (oik. ujusteli) käymästä täällä'. Siję *polis unmovšęmjs* (Juhnin AL 152) = 'Hän pelkäsi vaipuvansa (oik. vaipumasta) uneen'. Me jonasę *ęg pov ni ušęmjs* ni *dojmęmjs* (Toropov TVO 217) = 'Minä en kovin pelännyt kaatua ja loukkaantua'. Katę *ez pikśj* Miška saję *munęmjs*, kįvziśis mamse (Juhnin AL 249) = 'Katja ei kieltäytynyt menemästä naimisiin Miškan kanssa, totteli äitiään'. Sižķę brigadajį *užalęmjs ętkazįvajtčan?* (Beznosikov ŽG 57) = 'Kieltäydyt siis prikaatissa työskentelemästä?' Med ķęť 'žikęž oz *ętkazićj munęmjs* (Juhnin AL 282) = 'Ettei edes täysin kieltäytyisi menemästä'.

Infinitiivin erosijaa käytetään myös pääsemistä, vapautumista merkitsevien verbien ohella: sm. *päästä*, *vapautua*, *pelastua*, *välttyä* yms., kom. *preštįnj* 'päästä, vapautua', *mįnnj* 'päästä vapaaksi', *mezdiśnj* 'vapautua', *pal'avnj* 'toipua, herätä' yms.

Poika *pääsi* veljeään *paimentamasta*.
Zonka *preštįmis* vok beršajs *veđitęmjs*.

Esim. Äiti *pääsi* vasta äsken *leipomasta* (NS). Siten *pääsimme maksamasta* kolmen kuukauden vuokraa tyhjistä huoneesta (Kalima 94). — — hän *vapautuisi ajattelemasta* henkilökohtaisia vaikeuksiaan (Pekkanen 240). Roisto *pelastui* hädin tuskin *joutumasta* hirteen (NS).

Kor Gorjńin *preštįmis pažnajtęmjs*, Samarin lećcis da ćukeštis sijęs — — (Juškov C 179) = 'Kun Gorynin pääsi syömästä päivällistä, Samarin laskeutui alas ja kutsui hänet — —'. — — burevejas *vetlęmjs mįni* i Gorjńinęs jęřmęmjs mezdis (Juškov C 178) = '— — pääsi porauspaikalla käymästä ja pelasti Goryninin ikävyyksiltä'. Vireņęja velj sartaš jukalę, nįnęm *većtęmjs mezdiśę* — — (Juškov C 102) = 'Vireneja oli päreitä kiskomassa, vapautui joutenolosta (oik. mitään tekemästä)'. No so kodķę — — *pal'alis vugralęmjs* — — (Fjodorov P 256) = 'Silloinpa joku — — heräsi nukkumasta — —'.

Infinitiivin erosijamuoto esiintyy toiminnan lakkaamista merkitsevien verbien ohella: sm. *lakata*, *herjetä*, *tauota*, *väsyä* (= *lakata*) yms., kom. *dugđįnj* 'lakata', *dugęđćįnj* 'lakata, herjetä', *ķęžavnj* 'lakata, viiletä', *ķęžęđćįnj* 'lakata, viiletä', *ležćįśnj* 'lakata, herjetä', *ęvśįnj* 'lakata', *sajkavnj* 'lakata, herjetä',

suvtnj 'pysähtyä, tauota, lakata', *čevtčjni* 'lakata, päästä', *enovtčjni* 'lakata', *mužnj* 'väsyä' yms.

Äkkiä hän lakkasi kirjoittamasta.

Drug siję dugdis gižemjš.

Hän ei lakannut työskentelemästä tehtaassa.

Siję ez enovtčj zavodjn užalemjš.

Esim. Ole hyvä ja lakkaa viheltämästä (Linna II 35). Liisan täytyi heretä riitelemästä (Aho R 86). Salomo taukosi soittamasta ja kaikki pysähtyivät kuin naulittuina paikoilleen (Roine 372). Herder ei väsynyt julistamasta kansanrunojen kauneutta (NS).

Lebačas dugdisnj lebalemjš, šjlemjš (T'ima Veñ 155) = 'Linnut lakkasivat lentelemästä, laulamasta'. Il'ja dugdis jektēmjš (Juhnin AL 417) = 'Ilja herkesi tanssimasta'. Revekka dugedčis votčēmjš (Juškov C 222) = 'Revekka lakkasi poimimasta marjoja'. — — vočasen kežedčis veře vetlemjš (Beznosikov ŽG 12) = '— — vähitellen hän lakkasi käymästä metsässä'. No siję ez ležčjis adres koršemjš i vože, ez enovtčj jstavnj pišmejas — — (Juhnin TB 310) = 'Mutta hän ei lakannut osoitetta etsimästä, ei lakannut kirjeitä lähettämästä — —'. Evsj Eľekšejes iľedlemjš (Beznosikov ŽG 59) = 'Lakkaa pettämästä Alekseita'. Īrkjd sarajjn Jarkov sajkalis skeralēmšjs (Izjurov MGN 19) = 'Kylmässä vajassa Jarkov lakkasi (oik. viileni) kiukuttelemasta'. Me dumjš, pŗęsta suvtim užalemjš (Juhnin TB 87) = 'Minun mielestäni me suotta taukosimme työskentelemästä'. Pavel — — šojemjš žikež čevtčis (Šahov 98) = 'Pavel — — kokonaan lakkasi syömästä'. Pon enovtčis uvtemjš (Timušev — Kolegova 805) = 'Koira lakkasi ulvomasta'. Njv-zonjas, kor mužisnj jektēmjš, razedčalish labičjas peľen — — (Fjodorov P 249) = 'Kun nuoriso väsyi tanssimasta, se istuutui penkeille — —'.

Komin kielessä erosija on eniten käytetty *m*-tunnuksisen infinitiivin sija-muoto, ja sen avulla muodostettu liittopredikaattityyppi on erittäin elinvoimainen. Tämän muodon ohella käytettävien verbien määrä komissa on paljon suurempi kuin suomessa. Niiden joukkoon kuuluu sellaisiakin, joita suomessa käytetään 1. infinitiivin lyhemmän muodon kanssa (vrt. *polis munemjš* 'pelkäsi mennä', *jandšis šuemjš* 'ujosteli sanoa').

Tosin samojen verbien kanssa käytetään venäjän vaikutuksesta joskus *n*-tunnuksista infinitiiviä. Esim. Pon dugdis uvtnj (Rotšev KD 229) = 'Koira lakkasi haukkumasta'. Ki-kokjs dugdis tiravnj (Rotšev KD 215) = 'Kädet ja jalat lakkasivat tärisemästä'. Evsj žurtnjd! (Beznosikov ŽG 49) = 'Lakkaa narisemasta'. Utkin beŗja kadę polis voljvljnj t'estšjs orde (Fjodorov P 198) = 'Viime aikoina Utkin pelkäsi käydä appensa luona'. Fil'ipp etkazitčis vetljinj šikte (Juhnin AL 334) = 'Filipp kieltäytyi käymästä kylässä'. Mutta yleensä

Vanhoja sukulaispiirteitä itämerensuomen ja permiläiskielten lauseopissa

m-tunnuksisen infinitiivin käyttö on niin tavallista, että myös venäjistä lainatut verbit alistuvat tähän säännönmukaisuuteen ja esiintyvät tämän muodon ohessa. Esim. *Naję oz ętkazivajćini užalemįs* = 'He eivät kieltäydy työskentelemästä'. Venäjistä lainautuneista verbeistä käytetään myös *m*-tunnuksisen infinitiivin erosijaa. Esim. *Vassa enovćis užnajćemįs, ćeććis piżan saįsįs* = 'Vassa lakkasi syömästä illallista, nousi pöydän äärestä'. *Me dugdi kuritćemįs* = 'Minä lakkasin polttamasta'.

Sama rakenne on tavallinen udmurtissa. Esim. *Pijaš liđžemįs dugdiis* = 'Poika lakkasi lukemasta'. *Vir vijamįs oz dugđi* = 'Veri ei lakannut vuotamasta'.

3. *m*-tunnuksisen infinitiivin olosija, 3. infinitiivin inessiivi, on suomessa tavallinen; *olla*-verbin kanssa se muodostaa liittopreesensin ja liittoimperfektin (Erkki Itkonen 1966: 279, 281, esim. *Anna on* perunoita *kuorimassa*, *Anna oli* perunoita *kuorimassa*). Sitä käytetään myös monien muiden oleskelua tai jossakin paikassa liikkumista merkitsevien verbien ohella: *oleskella, viipyä, vierailia; istua, seisoa, maata, lojua, riippua; liikkua, kävellä, ajella, kierrellä, soudella; käydä, poiketa, pistäytyä, piipahtaa* yms. Esim. Hän sai *oleskella* paljon yksinään *pinomassa* lautoja, *seulomassa* hiekkaa, *tekemässä* laastia ja *kantamassa* tiiliä muurareille (Pekkanen 365). Mutta prinsessin vartijat alkoivat kummeksia minkä takia tämä niin kauan *viipyi* silkkinauhaa *ostamassa* (Roine 216). Valtuuskunta *vieraili* NL:ssa *tutustumassa* naapurimaamme nuorisojärjestöihin (KU). Einari *istui* kivellä *onkimassa* (Merenmaa 205). Siellä toinen hevonen jo *seisoi odottamassa* (Canth 82). Turkisnahkoja *ostelemassa liikkui* kauppias (Roine 134). Koko viikon hän *oli kulkenut* kaupungilla työtä *hakemassa* (Rintala 339). *Kiertelimme* Toivo T:n kanssa *katsomassa* ympäröivää tanskalaista maisemaa (Kalima 231). — — nahkakauppias Kukkonen — — *ajeli* lammasnahkoja *ostamassa* (Lassila 36). Halme *kävi* vähän väliä *kuuntelemassa* hiljaista yötä (Linna II 372). Tiina Katri heittä *pistäytyi katsomassa* joka päivä (Canth 196).

Komin kielessä rakennetyyppi *Zonka veļi gižemįn* = 'Poika oli kirjoittamassa' on teoreettisesti täysin mahdollinen: *Taję kerkasę strejćemįn naję ez veņņi* = 'He eivät olleet tätä taloa rakentamassa'. Käytännössä se kuitenkin on harvinainen.

II. Transitiivisen predikaattiverbin kanssa infinitiivin sisäpaikallissijat eivät muodosta verbaalista liittopredikaattia, koska infinitiivin ilmaiseman toiminnan tekijä ei ole sama kuin pääverbin ilmaiseman toiminnan tekijä. Infinitiivi ilmaisee pääverbin objektin toimintaa. Kutakin infinitiivin sijamuotoa käytetään vain tiettyihin semanttisiin ryhmiin kuuluvien transitiiviverbien ohella.

1. Suomen kielessä *m*-infinitiivin tulosijaa, 3. infinitiivin illatiivia, käytetään toimintaan kehoittamista, pakottamista, panemista ilmaisevien verbien ohella: *asettaa, saada, tuoda, viedä, toimittaa, heittää, jättää, panna, saattaa, laittaa, työntää; pyytää, neuvoa, kehottaa, määrätä, komentaa, vaatia, pakottaa, houkutella, rukoilla; luoda, tehdä, perustaa, valita; istuttaa, herättää, johdattaa, kouluttaa, opettaa, nimittää, oikeuttaa, suostuttaa, taivuttaa* yms. Esim. Kylmä tuuli *pane*e tytön värisemään (Huovinen 85). Akseli *sai* Elinankin *lähtemään* illalla kokoukseen (Linna II 82). Minä *laitan* Anjan tuomaan sinulle, mitä tarvitset (Aho IX 121). Hän *neuvoi* minua *asettumaan* Leipzigiin (Kalima 224). En voi *kehoittaa* häntä *menemään* sotaan (Aho IX 426). He *vaativat* Aleksanteria kiven kovaan *jäämään* päivällisille (Järnefelt VR I 244). Hän *komensi* Hannan *noutamaan* vettä lähteestä (Aho IX 274). Paholainen *anoi* hartaasti sotamiestä *vapauttamaan* itsensä (Roine 79). Pastori *huusi* Elliä *tulemaan* (Aho II 371). *Luotu on* lintu *lentämähän*, humalainen *huutamahan* (Kant. 205). Senaatti päätti *asettaa* komitean — — asiata *tutkimaan* (Aho IV 409). Kaupunkiin *istutettiin* seitsemän tammea *symbolisoimaan* ystävyyttä (KU). Veerti on jo vuoden ajan koettanut *opettaa* Einaria *lukemaan* (Merenmaa 30). Hän *lähetti* minut *hakemaan* rahoja (Roine 420).

Komista tämä rakenne kokonaan puuttuu. Sen asemesta käytetään venäjän vaikutuksesta rakennetyyppejä *Äiti käski lapsen tulla* — kom. *Mamjŝ čęktis piŝlj loknj*, jossa on *-nj-* infinitiivi.

2. Infinitiivin erosijaa käytetään sekä suomessa että komissa pidättämistä, varoittamista, kieltämistä ja estämistä ilmaisevien verbien ohella: sm. *pidättää, hillitä, varoittaa, pelottaa, varjella, viivyttää, estää, kieltää, päästää, vapauttaa, pelastaa* yms., kom. *kutnj* 'pidättää, kieltää', *torknj* 'estää', *piĳnj* 'pidättää, estää', *mezđinj* 'päästää, vapauttaa, pelastaa', *ęleđnj* 'pidättää, kieltää', *kežęđnj* 'kieltää, viilentää', *vižnj* 'varjella', *dugeđnj* 'kieltää, panna lopettamaan' yms.

En kiellä sinua siellä *käymästä*.

Og kut tenę setęę *piŝravleĳiŝ*.

Isä ei kieltänyt häntä *menemästä* naimisiin.

Batŝ ez piĳ siĳęŝ *ętraŝęĳiŝ*.

Äiti varjelee lastaan *sairastumasta*.

Mamjŝ vižę ka ga se *viŝmeĳiŝ*.

Tämä takki pelasti minut *palelemasta*.

Taje paltojs mezdis menę *ķiĳmaleĳiŝ*.

Esim. — — vain kohteliaisuus *pidätti* minua *sanomasta* (Waltari K 149). Mutta isä oli niin vihainen, että tuskin osasi *hillitä* itseänsä *lyömästä*

Vanhvoja sukulaispiirteitä itämerensuomen ja permiläiskielten lauseopissa

nyrkkiä pöytään (Aho II 336). Äiti poikaansa *varoitti lähtemästä* (Aho VII 315). — — koetti *varjella* puhdasta sukkaansa *likaantumasta* (Meri 56). Mutta sakea näreikkö ja syvä lumi *estivät* häntä pitemmälle *pääsemästä* (Aho VII 308). Emo *kielsi itkemästä* (Kant. 365).

N'ekod sijes *ez kut gulajtemiš* (Toropov AS 122) = 'Kukaan ei kieltänyt häntä kävelemästä'. Ez jona doljd vev menjm siję zdukas, i semjn bat'ekęd aźžišļem *kutis-takeđis* mene goren *berdeņiš* (Kuratova 34) = 'Minun ei ollut kovin hauska sinä hetkenä, ja vain tapaaminen isän kanssa pidätti ja hiltiisi minut itkuun purskahtamasta'. *Vižedemiš* Domnaes *torkis* arħitektor geťir (Fjodorov KP 114) = 'Arkkitehdin vaimo esti Domnaa katsomasta'. En d'ivit, Konstant'in Karpovič: *torkim* te ne *šorniteņšid* (Juhnin AL 371) = 'Suo anteeksi, Konstantin Karpovič, estimme sinua keskustelemasta'. Vešig Proňa Petra *mezdis* vokse *kįskašemiš* da įstis tuj večņį (Juhnin AL 407) = 'Jopa Pronja Petra päästi veljensä puita vetämästä ja lähetti tietä rakentamaan'. Kare *kol'čcemiš* i mene bat'-mam *ęleđlisņį žę* (JUT 1984) = 'Myös minua vanhempani varoittivat kaupunkiin jäämästä'. Gaške, uprav'ajušęęjis — — *ęleđis munęmšįs* (Juškov ALM 104) = 'Ehkä johtaja — — kielsi [häntä] lähtemästä'. Palad' ašįs vįl' mužikse *kežęđis sovħozin uźaleņiš* (Beznosikov ŽG 20) = 'Pelageja kielsi uutta aviomiestään sovhoosissa työskentelemästä'. — — *on viž kįnmalęmšįs ašte* (Vanejev 188) = '— — et varjele itseäsi vilustumasta'. *Zonkase dugęđis veleđcemiš* = '[Hän] kielsi poikaansa opiskelemasta'. Mašinajasse *uźaleņšįs dugęđlisņį* regiđik kežļę — — (Fjodorov KP 149) = 'Lyhyeksi aikaa koneet pysäytettiin toimimasta'.

Komissa tällaista rakennetta käytetään yhtä paljon tai ehkä enemmän kuin suomessa. Venäjän vaikutuksestakaan *-emiš-* infinitiivimuotoa ei korvata *-ņį-* infinitiivillä.

Rakenne on mahdollinen myös udmurtissa: *Anaez piže liđžemiš dugđitiiz* = 'Äiti kielsi poikaansa lukemasta'.

3. Suomen kielessä 3. infinitiivin inessiiviä käytetään verbien *nähdä, huomata, keksiä, tavata, kohdata, löytää, yllättää; ajatella, kuvitella, muistaa; piirtää, kuvata, maalata, esittää* yms. transitivisten predikaattiverbien ohessa. Esim. Juha *näkee* Marjan *lähestymässä* tuvan rappuja (Aho IX 144). Akseli *näki* isän ja veljekset *pelaamassa* korttia (Linna I 410). — — ja samassa *huomaan tulemassa* alas kaksi vanhaa miestä (Aho IX 372). Ja sen keskeltä *keksii* hän *seisomassa* oman entisen hevosen (Aho III 332). Poika lähti etsimään matkatoveriaan ja *tapasi* tämän pensaikosta kirkkaita kyyneliä *vuodattamassa* (Roine 214). Kujalla *kohtasi* hän prinsin sikoja *paimentamassa* (Roine 180). *Löysin* muorit *sotkemassa*, Emännäiset *leipomassa*, Tyttäret *taputtamassa*, Pojat *ilman istumassa* (Kant.

80). Kapteeni Kola *ajatteli* tuota karavaania — — *painumassa* johonkin mustaan saunaröstellöön (Haanpää 74). Nyt muistan kaiken sen — — *muistan* enon *punomassa* pärevasua öljylampun ääressä (Waltari VW 83). Yhdelle seinälle hän *maalasi* laivansa kuvan, itsensä komentokannella *seisomassa* sekä prinsessan juuri alukseen *astumassa* (Roine 149). *Olen piirtänyt* hänet *antamassa* kämmeneltä sokeria — — nimikkö-orhilleen (Aho V 350). Seiniä koristi kolme valokuvajäljennöstä, jotka *esittivät* entisajan haaveellisia sulottaria *solmimassa* seppeleitä tai *tanssimassa* kukkivilla kedoilla (Pekkanen 102).

Komin kielestä tällaista rakennetta ei ole löytynyt.

B. Muista *m*-tunnuksisen infinitiivin sijamuodoista on myös komin terminatiivi suhdesäännön alainen.

Sen intransitiivisina pääverbeinä ovat tavallisesti *vonj* 'mennä, tulla, saapua, päästä, joutua jhk asti', *šetćjni* 'antautua, mennä, saapua jhk asti'. Esim. Zonkeđ *votćemež* ke pe voan, sek pe pomež nin korke voan. važ jez na taži šulemaeš (Juškov ALM 156) = 'Että pojan kanssa jos marjastamaan asti menet, silloin kerran joudut jo perille saakka. Vielä vanhat ihmiset niin puhuivat'. Vešig i *tiškašemež volis*, pomež erdeđis majja (Toropov SLM 37) = '»Jopa tappelemaan asti meni», selitti Maija lopullisesti'. Sešša i *teđmašemež voim* = 'Sitten pääsimme tutustumaankin asti'. Tačem oļemnas *vois rezertćemež* = 'Tällaisen elämän takia hän joutui häviöön'. »Ojkeđa eđ!» paļeđis Viriņeja, no kiņ voemež ez že šetćiv (Juškov C 206) = '»Kas, kun lyön!» herätti hänet Virineja, mutta ei mennyt lyömään asti'.

Terminatiivimuodon transitiivisina pääverbeinä ovat *vajeđni* 'johdattaa jhk asti', *uškėđni* 'pudottaa jhk asti', *katovtnj* 'kääntää jhk suuntaan'. Esim. Tajė majšašėmįš i *vajeđis* Sa marinęš as vįlas *skėrmemež* (Juškov C 316) = 'Tämä levottomuus johdatti Samarinin itseensä narkästymiseen asti'. — — bara na kižke pože siķeđ artmeđćini, međiš *norašemežis* siķeš *ne vajeđni* (Juškov C 209) = '— — voi vielä kerran jollakin lailla sopia hänen kanssaan, ettei johdattaisi häntä valittamaan asti'. Oš — — tažikeņ povžeđlemeņ kešjis, burake, *pišjemež* siķeš *vajeđni* — — (Juškov C 193) = 'Karhu — — näin pelotellen halusi nähtävästi johdattaa hänet pakenemaan asti'. Nįv duzgišlis si vįle, no ez nin ašše *uškėđ vočavižemež* (Juškov C 58) = 'Tyttö loukkaantui mutta ei alentunut vastaamaan [oik. ei alentanut itseään vastaamaan asti]'. — — na ćujdiš, kiži nešta panlįni Gal'ınakeđ šorņiše, *katovtnj* siķeš *getrašemežis* — — (Juškov C 136) = '— — vihjasi vielä [siihen], kuinka on aloitettava keskustelu Galinan kanssa, johdatettava hänet naimisiin [menemään] asti — —'.

Adverbaalinen käyttö on tyypillistä myös suomen 3. infinitiivin adessiivil-

Vanhoja sukulaispiirteitä itämerensuomen ja permiläiskielten lauseopissa

le ja abessiiville, mutta niiden suhde pääverbiin on paljon väljempi kuin sisä-sijojen. Ne voivat esiintyä merkitykseltään erilaisten verbien ohella. Ne eivät ole suhdesäännön alaisia, eikä niiden lauseopillinen tehtävä riipu pääverbin intransitiivisuudesta tai transitiivisuudesta.

Esim.

Adess. Koskelassa kiukuteltiinkin *työtä tekemällä* (Linna I 220). — — pakkaselta voi vain vaivojn suojaautua *pukemalla* ylleen paljon vaatteita ja turkkeja (Joki 56). Pojat hän saikin nauramaan *laulamalla* näille hauskoja lauluja (Linna I 312). Parhaan onnensa he löytävät peltoja *viljelemällä* ja maata *raivaamalla* (Roine 139).

Abess. Tuhannet turistit ovat käyneet Kasbekin juurella, *näkemättä* haa-muakaan sen huipusta (Calamnius 104). Sade valuisi kaltevia seinäiä pitkin *kastelematta* majan lattiaa (Waltari VW 69). Uudet opiskelijat lupaavat tehdä voimiaan *säästämättä* työtä omalla alallaan (KU). *Sanomatta* mitään Reima seuraa tyttöä alas polulle (Huovinen 85).

3. infinitiivin instruktiivia käytetään vain yksipersonaisissa lauseissa *pitää*-verbin ohella. Esim. Enkä minä taida eikä minun pidä *vaikeneman* (Aho VII 102).

Muutamia päätelmiä:

1. Vastoin yleistä mielipidettä komin kielessä ei ole yksi vaan kaksi infinitiiviä. Toinen on yleisesti tunnettu *-nj-* infinitiivi, josta ks. *Sovremennyj komi jazyk* s. 239–240; *Osnovy* s. 187; Hajdú 1985: 50. Sen lisäksi on *-em-* tunnuksinen infinitiivi, jolla on paljon yhteistä suomen ja muiden itämerensuomalaisien kielten *-ma-* (*-mä-*) tunnuksisen infinitiivin kanssa.

2. Sekä suomessa että komissa *m-* infinitiivillä on kolme sisäpaikallissijaa ja suomessa lisäksi adessiivi, abessiivi ja instruktiivi, komissa terminatiivi.

3. *m-* tunnuksisen infinitiivin sisäpaikallissijojen lauseopilliset tehtävät suomessa ja komissa ovat aivan samanlaiset: ne noudattavat suhdesääntöä, ja niiden tehtävä lauseessa riippuu pääverbin transitiivisuudesta tai intransitiivisuudesta. Ne ilmaisevat joko intransitiivisen predikaattiverbin subjektin tai transitiivisen predikaattiverbin objektin toimintaa. Suhdesääntöä noudattaa myös komin terminatiivi. Suomen kielen *-ma-* (*-mä-*) infinitiivin adessiivi, abessiivi ja instruktiivi eivät ole suhdesäännön alaisia.

4. Sekä suomen- että kominpuhujan käytettävissä on tietty infinitiivirakennejärjestelmä, jossa esiintyvät *m-* tunnuksisen infinitiivin sijat. Tämä järjestelmä palautuu suomalais-permiläiseen aikaan, ja se löytyy helposti myös sukukielistä: itämerensuomalaisista kielistä, mordvasta ja udmurtista.

5. Tämän järjestelmän eri osat eivät ole yhtä hyvin säilyneet eri kielissä. Esim. suomessa käytetään eniten tulosijaa (3. inf. illatiivi), komissa erosijaa.

ZINAIDA DUBROVINA ja VALENTINA LUDYKOVA

Venäjäin vaikutuksesta infinitiivin tulosija on komissa paljolti väistynyt *-ni-*tunnuksisen infinitiivin tieltä. Infinitiivin olosija (3. inf. inessiivi) on hyvin säilynyt suomessa, mutta komissa sen asemesta käytetään verbikantaisia substantiiveja.

6. Suomessa ei *-ma-* (*-mä-*) tunnuksisen infinitiivin sijoja käytetä omistusliitteisinä, mutta komissa se on hyvin tavallista. Esim. Irkij sarajjn Jarkov *sajkalis skeralemsijs* = 'Kylmässä vajassa Jarkov viileni [= lakkasi] kiukuttelemasta'. *Torkim te neċ ōrnitēmsjid* = 'Estimme sinua keskustelemasta'.

Siteerattujen tekstien lyhenteet

1. Kominkielinen kirjallisuus

- Beznosikov ŽG = V. BEZDOSIKOV Žar gožem. Syktyvkar 1964.
 Doronin = P. DORONIN Parma šelēmīn. Syktyvkar 1968.
 Fjodorov KP = G. FJODOROV Kja petigen I. Syktyvkar 1959.
 Fjodorov P = G. FJODOROV Povestjas. Syktyvkar 1979.
 Izjurov MGN = I. IZJUROV Mijan grezdsa nįvjas. Syktyvkar 1984.
 Izjurov SMO = I. IZJUROV Sužed menim ėškameška. Syktyvkar 1975.
 Juhnin AL = V. JUHNIN Alej ľenta. Syktyvkar 1981.
 Juhnin TB = V. JUHNIN Tundraa bijas. Syktyvkar 1957.
 Juškov ALM = G. JUŠKOV Askī loċ mića. Syktyvkar 1972.
 Juškov C = G. JUŠKOV Cugra. Syktyvkar 1981.
 JUT = JUGYD TUJ [sanomalehti]. Syktyvkar 1984.
 Kuratova = N. KURATOVA Rad'ejtana, musa. Syktyvkar 1974.
 Rotšev IG = J. ROTŠEV Iźva giže. Syktyvkar 1957.
 Rotšev KD = J. ROTŠEV Kik drug. Syktyvkar 1951.
 Šahov = P. ŠAHOV Mijla olam. Syktyvkar 1985.
 Tima Veń = T'IMA VEN' (V. T. TSISTALJEV) Menam gora tuljs. Syktyvkar 1980.
 Timušev – Kolegova = Komi-russkij slovaċ. Sostavili D. A. TIMUŠEV, N. A. KOLEGOVA. Moskva 1961.
 Toropov AS = I. TOROPOV Arša šilankiċ. Syktyvkar 1976.
 Toropov SLM = I. TOROPOV Šekij loni morten. Syktyvkar 1984.
 Toropov TVO = I. TOROPOV Tijanliċ vože ovni. Syktyvkar 1980.
 Vanejev = A. VANEJEV Kiċburjas. Syktyvkar 1975.

2. Suomenkielinen kirjallisuus

- Aho I–X = JUHANI AHO Kootut teokset. I–X. Hki 1951–52.
 Aho R = JUHANI AHO Rautatie. Petroskoi 1949.
 Calamnius = ILMARI CALAMNIUS Kiannon rannoilta Kaspian poikki. Hki 1906.
 Canth = MINNA CANTH Valitut teokset. Hki 1957.
 Haanpää = PENTTI HAANPÄÄ Yhdeksän miehen saappaat. Hki 1957.
 Huovinen = VEIKKO HUOVINEN Siintävät vuoret. Hki 1960.
 Itkonen = ERKKI ITKONEN. Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historiantutkimuksen alalta. Tietolipas 20. Hki 1961.
 Joki = Marco Polon matkat. Suomeksi toimittanut AULIS J. JOKI. Hki 1957.
 Järnefelt VR I–III = ARVID JÄRNEFELT. Vanhempinen romaani I–III. Hki 1928–30.
 Järnefelt VT = ARVID JÄRNEFELT Valitut teokset. Hki 1956.
 Kalima = EINO KALIMA Sattumaa ja johdatusta. Hki 1962.

Vanhoja sukulaispiirteitä itämerensuomen ja permiläiskielten lauseopissa

- Kant. = Kanteletar elikkä suomen kansan vanhoja lauluja ja virsiä. Hki 1887.
 KU = Kansan Uutiset. Hki.
 Lassila = MAIJU LASSILA Tulitikkuja lainaamassa. Petroskoi 1949.
 Linna I–III = VÄINÖ LINNA Täällä Pohjantähden alla I–III. Hki–Porvoo 1960–62.
 Linnankoski = JOHANNES LINNANKOSKI Kootut teokset III. Hki 1952.
 Merenmaa = MARTTI MERENMAA Pyörä. Hki 1955.
 NS = Nykysuomen sanakirja.
 Pekkanen = TOIVO PEKKANEN Jumalan myllyt. Hki 1946.
 Rintala = PAAVO RINTALA Rikas ja köyhä. Hki 1963.
 Roine = RAUL ROINE Suomen kansan suuri satukirja. Hki 1958.
 Sillanpää = F. E. SILLANPÄÄ Erään elämän satoa. Hki 1948.
 Waltari K = MIKA WALTARI Koiranheisipuu. Hki 1961.
 Waltari VW = MIKA WALTARI Vallaton Waltari. Hki 1957.

LÄHTEET

- DUBROVINA, Z. 1968: III infinitiivin illatiivimuoto intransitiivi- ja transitiviverbien kanssa suomen kielessä. CSIFU I. Hki.
 ——— 1969: Sintaksitšeskije funksii illativnoj formy *m-go* infinitiva v finskom jazyke. — Voprosy finno-ugorskoj filologii. Utš. zap. LGU N 335. Leningrad.
 ——— 1972: Infinitivy v finskom jazyke. Leningrad.
 ——— 1975: Zakon sootnesjennosty i jego značšenije dlja obrazovanija infinitivnyh i pritšastnyh konstruksij v finskom jazyke. — Fenno-ugristika I. Tartu.
 ——— 1977: Infinitiv i pritšastije kak dopolnitel'noje jadro predikatsii v finskom predložanii. — Voprosy finno-ugorskoj filologii. Vyp. 3. Leningrad.
 HAJDÚ, PÉTER (Haidu, Peter) 1985: Uralskije jazyki i narody. Moskva.
 HAKULINEN, LAURI 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys. 4. p. Keuruu 1979.
 ITKONEN, ERKKI 1966: Kieli ja sen tutkimus. Hki 1966.
 Osnovy = Osnovy finno-ugorskogo jazykoznanija. Marijskij, permskije i ugorskije jazyki. Moskva 1976.
 SETÄLÄ, E. N. 1986: Suomen kielen lauseoppi. 15. p. Tarkistanut Matti Sadeniemi. Hki 1966.
 SIRO, PAAVO 1964: Suomen kielen lauseoppi. Hki.
 Sovremennij komi jazyk. Pod redaktsijej V. I. Lytkina. Syktyvkar 1955.

Einige Züge der Urverwandtschaft in der Syntax der ostseefinnischen und der permischen Sprachen

ZINAIDA DUBROVINA und
VALENTINA LUDYKOVA

Es wurde bisher angenommen, daß es in der Sprache der Komi, wie auch im Russischen, nur einen Infinitiv gibt, den *-nj-* Infinitiv (*giznj* 'schreiben', *munnj* 'gehen'). Aus der Untersuchung der syntaktischen Funktionen der Nominalformen des Verbs mit *-m-* und dem Vergleich dieser Formen mit denen des Finnischen ergibt sich jedoch folgendes:

1. Neben dem allgemein anerkannten *-nj-* Infinitiv existiert in der Sprache der Komi auch der Infinitiv mit *-em-*, der mit dem finnischen *-ma(-mä-)* Infinitiv viel gemein hat.

2. Wie im Finnischen hat der *m-* Infinitiv auch im Komi die Formen der drei inneren Lokalkasus (fi. *kirjoittamassa*, *menemässä* – kom. *gizemjn*, *munemjn*, fi. *kirjoittamaan*, *menemään* – kom. *gizeme*, *muneme*, fi. *kirjoittamasta*, *menemästä* – kom. *gizemjš*, *munemjš*). Außerdem verfügt der *m-* Infinitiv im Finnischen über die Adessiv- (*kirjoittamalla*, *menemällä*), Abessiv- (*kirjoittamatta*, *menemättä*) und Instrukтив- (*kirjoittaman*, *menemän*) Form, in der Komi-Sprache über den Terminativ (*gizemež*, *munemež*).

3. Die syntaktischen Funktionen der inneren Lokalkasus des *m-* Infinitivs im Finnischen und im Komi sind identisch: Alle diese Formen sind der sog. Beziehungsregel (fi. *suhdesääntö*, nach Paavo

Siro) untergeordnet und bezeichnen in Verbindung mit Verben bestimmter lexikalisch-semantischer Gruppen entweder die Tätigkeit des Subjekts des intransitiven Hauptverbs oder die Tätigkeit des Objekts des transitiven Hauptverbs. Diesem Gesetz unterliegt auch der Terminativ des *m-* Infinitivs in der Komi-Sprache. Die Adessiv-, Abessiv- und Instrukтив- Formen des *m-* Infinitivs im Finnischen unterstehen diesem Gesetz nicht.

4. Somit steht den Sprechern des Finnischen und des Komi ein bestimmtes System syntaktischer Konstruktionen mit *m-* Infinitiv-Formen zur Verfügung. Dieses System reicht, wie es scheint, in die Zeit der ostseefinnisch-permischen Gemeinschaft zurück und findet sich auch in anderen engverwandten Sprachen (Ostseefinnisch, Mordwinisch, Udmurtisch).

5. Nicht alle Glieder dieses Systems sind in den einzelnen Sprachen gleich gut erhalten. So ist im Finnischen die gebräuchlichste Form des *m-* Infinitivs der Illativ, in der Komi-Sprache aber der Elativ. Unter dem Einfluß des Russischen ist die ursprüngliche Konstruktion mit dem Illativ im Komi im hohen Grade durch die Konstruktion mit dem *-nj-* Infinitiv verdrängt worden, und die Form des Inessivs ist fast außer Gebrauch gekommen.